

3: Mijn betovergrootvader Gerrit Jan van Ittersum

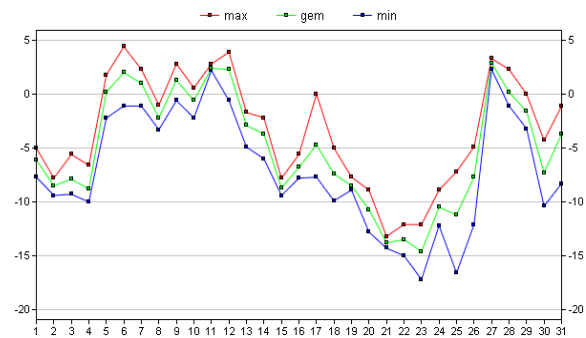
Gerrit Jan werd in 1788 in Ittersum geboren als derde kind van Klaas Gerrits en Wilhelmina Hendriks. In 1790 werd nog een broertje geboren: Gerrit. Daarmee was het gezin compleet. Een volkstelling uit 1795 bevestigt dit, want daar werden in huize Gerrits 6 personen genoteerd. Weliswaar op nr.12 in plaats van 5, maar dat was waarschijnlijk het volgnummer dat de teller hanteerde tijdens zijn onderzoek. Hij telde toen in het buurtschap Ittersum 111 personen in 17 woningen.

Tijdens de jeugd van Gerrit Jan was het betrekkelijk rustig in het land. Maar dat duurde niet lang. Zoals jullie weten, begon in 1789 de Franse revolutie, misschien wel geïnspireerd door de patriotten in Nederland. Veel patriotten zochten na het mislukken van hun opstand een goed heenkomen bij hun gelijkgestemden in Frankrijk. Deze ontwikkeling in Frankrijk zinde de buurlanden niet en ze smeedden een coalitie om dit een halt toe te roepen. Ook Nederland nam deel aan deze coalitie. Hun plannen mislukten en de kansen voor Frankrijk keerden en nadat het hoofd van koning Lodewijk XVI onder de guillotine was gesneuveld, verscheen Napoleon ten tonele.

De Fransen rukten in 1795 op naar het noorden. Hun opmars werd vergemakkelijkt door de strenge winter waardoor de rivieren bevroren waren. Ook van de bevolking ondervond het leger weinig weerstand. Sterker nog: ze werden op veel plaatsen als bevrijders ingehaald. Zo ook in Zwolle. Men hoopte van Willem V verlost te zijn. Daarin kregen ze gelijk, want die vluchtte naar Engeland.

Wat zouden ze er in Ittersum allemaal van meegekregen hebben? De grootse zorg van de familie was waarschijnlijk eerder de winter van 1794-1795, de strengste van die eeuw. Hieronder een grafiekje van het temperatuurverloop in Zwanenburg. Dat ligt in het westen van het land. In Zwollerkerspel zullen de temperaturen nog lager zijn geweest.

Zwanenburg - TEMPERATUUR (°C) - januari 1795

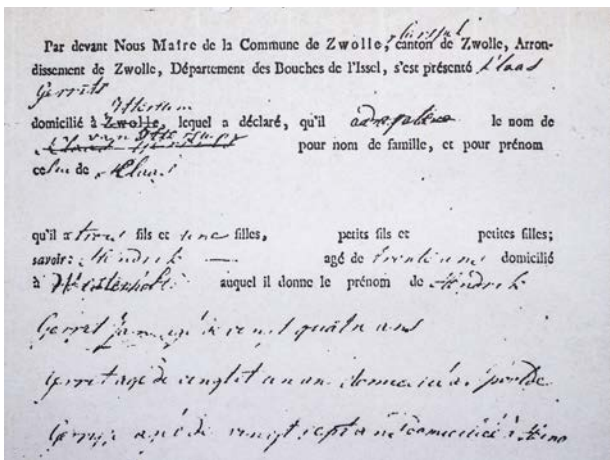
Toch zullen er ook Franse soldaten rondgelopen hebben op het platteland rond Zwolle en deze werden niet onthaald, want ze waren tot last. De soldaten werden ook ingekwartierd en leefden op kosten van de bevolking. Men had al binnen een paar maanden genoeg van de veeleisende Fransen. Er was echter geen weg terug en na een bestuurlijk chaotische periode werd Nederland ingelijfd bij Frankrijk. Napoleon, die zichzelf inmiddels tot keizer had gekroond, stelde zijn broer Lodewijk aan als koning van Holland. Deze bracht in 1809 een tweedaags bezoek aan Zwolle. Hij toonde zijn medeleven met de slachtoffers van wederom een grote overstroming die de Zwolse ommelanden had getroffen.

Het Franse bestuur stelde op sommige punten orde op zaken. Zo werd Zwollerkerspel een zelfstandig gemeente in 1802. Het had toen 3500 inwoners. Er ontstond een lange discussie

over hoe de grens moest lopen, want er waren meerdere gemeenten bij betrokken. Pas 20 jaar later werd deze definitief vastgesteld, Het werd met 131 km de langste gemeentegrens van Nederland.

In 1811 werd ook de burgerlijke stand ingevoerd en per decreet van Napoleon zelf werd iedereen die nog geen achternaam had, verplicht er een te kiezen. Vader Klaas Gerrits had geen achternaam en maakte het zichzelf niet moeilijk en koos voor Van Ittersum om de doodeenvoudige reden dat hij in Ittersum woonde. Daarmee kregen ook zijn kinderen die achternaam. Onderstaand het officiële document van de naamsaanneming.

Hoewel jullie Frans natuurlijk uitstekend is, ben ik toch zo vrij het even te vertalen: *voor ons, de burgemeester van de gemeente Zwolle (kerspel) arrondissement Zwolle, Departement Monden van de IJssel, is verschenen Klaas Gerrits, woonachtig te Ittersum, dewelke heeft verklaard dat hij aanvaardt de naam van Ittersum (Klaas of de ambtenaar maakt hier eerst een fout bij de invulling) als familienaam en als voornaam Klaas, dat hij drie zonen en een dochter heeft te weten:* en dan volgen de namen van zijn kinderen, hun leeftijden en verblijfplaats.

Nu kun je je afvragen of niet meer inwoners van Ittersum deze naam hadden aangenomen. Van de meeste families uit de volkstelling van 1795 lijken de meesten al een achternaam te hebben gehad. Toch is er nog een Van Ittersum tak. Dat blijkt uit een register van geslachtsnamen uit 1796. Deze familie heeft zijn roots in 's Heerenbroek. Dat ligt ook in Zwollerkerspel

maar dan westelijk van Zwolle. Hun relatie met Ittersum is onduidelijk. Er zijn dus drie Van Ittersum takken: de adellijke, die van ons en die van 's Heerenbroek.

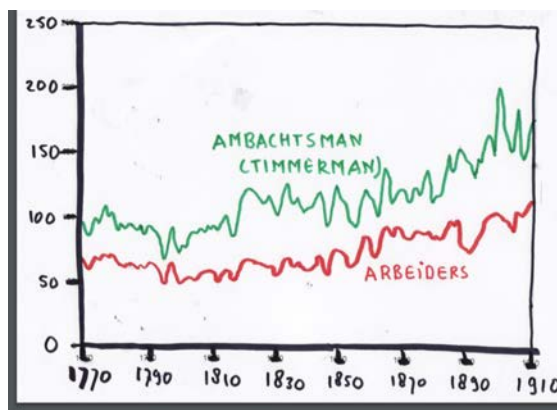
Klaas was inmiddels weduwnaar geworden want zijn vrouw Wilhelmina overleed in november 1797. Hij is kort daarna, op 18 mei 1798, in ondertrouw gegaan met Hendrina Lamberts Vrielink. Kennelijk vormde dit de aanleiding om voogden voor de kinderen aan te wijzen. Dat blijkt althans uit een handgeschreven document van dezelfde datum. Hierin wordt vermeld dat de broer en zwager van Klaas het momberschap (voogdijschap) over de kinderen hebben aanvaard. Misschien wilde Hendrina niet voor de kinderen zorgen. In een van de documenten is er sprake van dat Klaas Gerrits in Hattem is gaan wonen. Dat zou kunnen passen in deze gedachtengang, waarbij de voogden dan voor de kinderen in Ittersum zouden moeten zorgen. Klaas en Hendrina hebben samen geen kinderen gekregen. Zij is in 1836 overleden.

De Fransen voerden in 1810 ook de dienstplicht in. Iedereen van 20 jaar of ouder moest zich inschrijving en per loting werd bepaald of je dienst moest nemen in het Franse leger. Gerrit Jan was toen 22 jaar en zal zich in hebben moeten schrijven. Of hij ingeloot is, is niet bekend, maar ik verwacht het niet, want hij had dat hoogst waarschijnlijk niet overleefd. Napoleon voerde namelijk vrijwel continu oorlog. Er is bekend dat zo'n 15.000 Nederlandse soldaten moesten meevechten in de oorlog tegen Rusland. Van deze barre veldtocht keerden er maar weinig levend terug.

Gerrit Jan zal vermoedelijk niet of sporadisch naar school zijn gegaan en al snel geholpen hebben in de timmermanswerkplaats van zijn vader. Dat vak zal hem geboeid hebben, want ook hij werd timmerman. Zijn oudere broer Hendrik had er kennelijk minder belangstelling voor, want bij hem staat als beroep landbouwer (daghuurder) vermeld. Hij verdween uit Ittersum, want hij trouwde in Westenholte en overleed in Voorst. Van zijn jongere broer Gerrit is alleen bekend dat hij in Spoolde is terecht

gekomen.

Timmerman was een vrij algemeen beroep, in Zwolle waren er 110 in 1816. Er was dan ook veel te doen voor een timmerman. Meubelzaken waren er niet, dus alles moest met de hand gemaakt worden. Ook huizen bestonden voor een groot deel uit hout. Een timmerman was dan vergelijkbaar met een huidige aannemer. Voor elk beroep moest je patent aanvragen. De registratie kostte voor een timmerman 8 gulden. Een timmerman had in vergelijking met een arbeider een goed inkomen zoals in de grafiek is af te lezen. De eenheid is er niet bij gezet. Het gaat, echt waar, maar om 50 tot 150 centen per dag! (nu zou dat tussen de 3,5 en 14 euro zijn, inflatie meegerekend).

Onderstaand een fragment uit de beschrijving van een timmerman in die tijd:

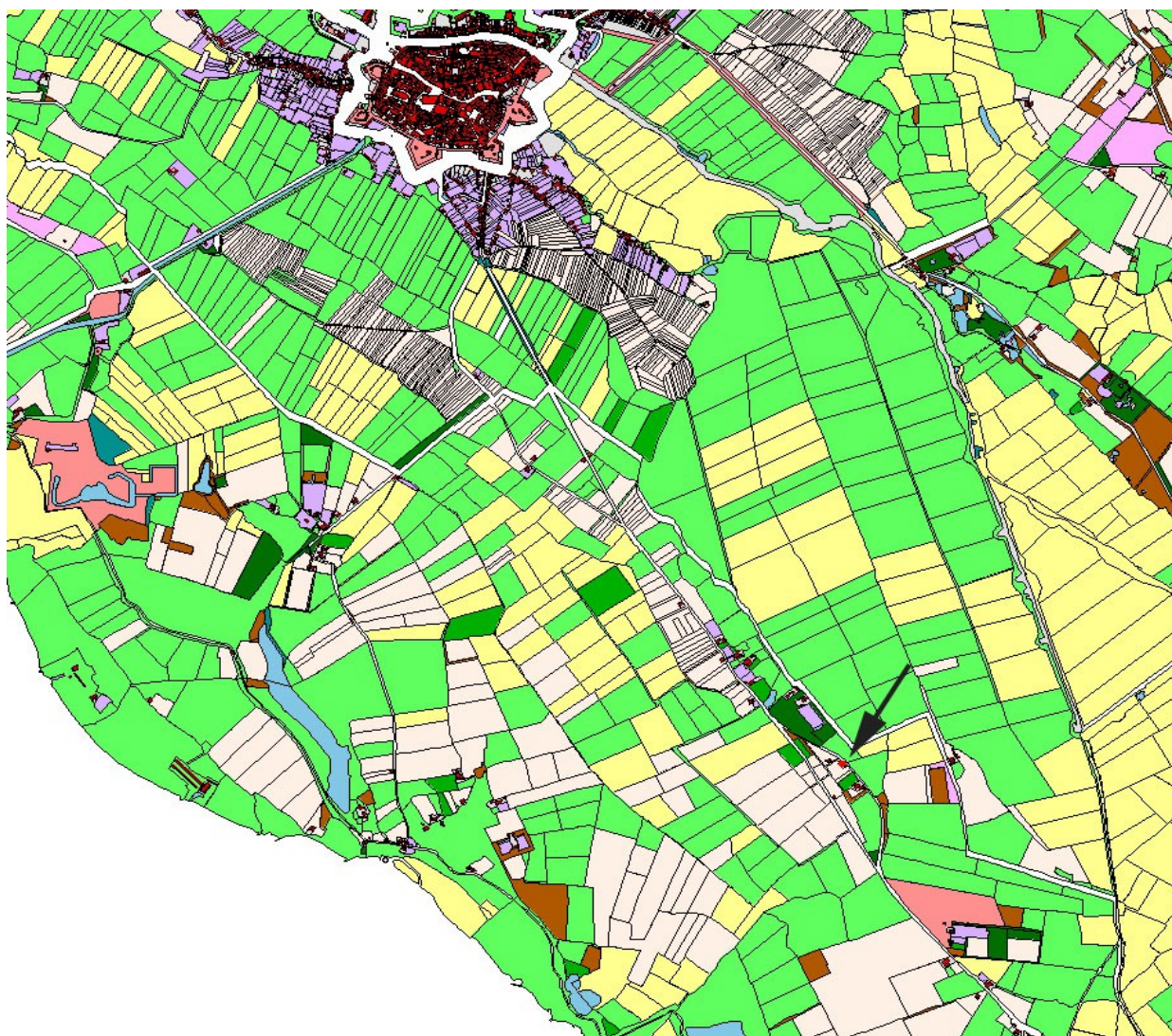
Zo 'n dorpstimmerman maakte praktisch van alles. Naast het ruwe werk: het maken van hooibergen en schuren, maakte hij tafels, kasten, stoelen, karntonnen, kinderstoelen en kinderspeelgoed, zoals het hobbelpaard. Een kinderstoel, beter bekend als "kakstoel", ontbrak toen in geen enkel jong gezin. Het was een onmisbaar gebruiksvoorwerp, evenals het looprek waar de kleine in leerde lopen. In de kakstoel was op de zitplaats een gat gemaakt waarop een deksel paste, waaronder een pot kon worden geschoven. Je kon een kind onbezorgd in de stoel zetten. Na gebruik werd het gat afgesloten en op de deksel werd een kussentje gelegd. Verder maakte de timmerman deuren, ramen en kozijnen, houten zwengels aan waterpompen, de beschoeiingen daaromheen en...doodskisten. De timmerman was er ook voor reparatie binnen en buitenshuis. Hij werkte van de vroege morgen tot de late avond. Tijd speelde geen rol.

De Van Ittersum deden kennelijk goede zaken als timmerman, want uit een notariële akte blijkt dat vader Klaas Gerrits in 1791 " heeft aangekocht een stuk bouwland en weijdeland het Coningsland genaamt gelegen aan de Groene Steege in de boerschap Ittersum voor een somma van 950 gulden".

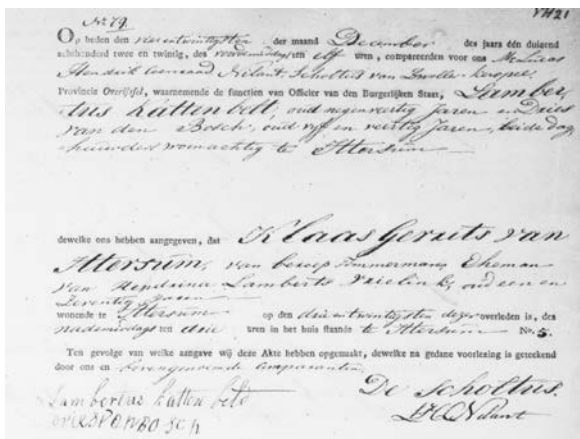
De rust keerde min of meer terug in het land nadat Napoleon was verslagen. Het waren kozakken die de Fransen in 1813 verdreven uit Overijssel. Die was men ook liever kwijt dan rijk, want het waren jeneverdrinkers die bij de boeren kwamen provianderen en op vrouwen en kippen joegen. De kozakken ruimden uiteindelijk het veld en ondertussen was de zoon van stadhouder Willem V in 1813 uit Engeland terug gekeerd en werd koning Willem I. Deze bracht in oktober 1814 een bezoek aan Zwolle, waar hij feestelijk werd onthaald. De koning roemde "de goede gezindheid, en Vorsten Vaderlandsliefde der ingezetenen". En inderdaad de Zwollenaren waren weer Oranjegezind geworden.

Koning Willem I werkte hard aan de infrastructuur van Nederland. Zo werd in 1819 de Willemsvaart gegraven. Daarmee kreeg Zwolle eindelijk een verbinding met de IJssel. Wellicht dat Gerrit Jan daar eens op een zondagmiddag is gaan kijken. Het was ongeveer een uur gaans van zijn woning. Gerrit Jan trouwde in 1821, dus pas op 33-jarige leeftijd. Men trouwde vaak pas als je een goed inkomen had om een gezin te onderhouden. Hij trouwde met Geertje van Zomeren, dochter van een hovenier uit Heerde. Ze gingen wonen op

nr. 6 in Ittersum. Vermoedelijk naast zijn ouderlijk huis, want dat was op nr. 5. Het huis van Gerrit Jan heb ik kunnen traceren op de kadastrale kaart van 1832. Het is de oranje woning, die aan de kromme weg ligt (zie pijl). Het huis heette De Timmerman. De rechte weg leidt naar Deventer, die rond die tijd evenals de andere uitvalswegen van Zwolle werd verhard en Deventerstraatweg ging heten. Aan die weg hebben wij zo'n 225 jaar later ook nog gewoond, maar dan helemaal aan het begin, in Zwolle. Het gedeelte in Ittersum is nu helemaal opgeslokt door Zwolle Zuid. De woning van Gerrit Jan bestaat niet meer. Gerrit Jan en Geertje kregen er zes kinderen. De eerste (Willem) werd geboren in mei 1822. In

december van dat zelfde jaar stierf zijn opa Klaas Gerrits. Hij is 71 jaar geworden. Dat is best oud voor die tijd, want de gemiddelde levensverwachting bij geboorte was toen maar zo'n 35-40 jaar. Dat is zo laag omdat de zuigelingen- en kindersterfte zo hoog was. Had je die periode eenmaal overleefd dan was de levensverwachting rond de 65 jaar. Van het overlijden werd aangifte gedaan door twee mannen, beide daghuurders uit Ittersum. De schout (scholtus) Nilant zelf ondertekende de aangifte. Hij is overleden in Ittersum, dus kennelijk is hij daar weer teruggekeerd op zijn oude dag. Er staat ook dat hij Ehemann (echtgenoot) was van Hendrina Vrieling. Zij overleed in 1836.

Intussen worstelde koning Willem I met zijn gezag over de Zuidelijke Nederlanden, ongeveer het huidige België. Na de napoleontische oorlogen was dat bij Nederland gevoegd. De Belgen waren het daar niet mee eens en kwamen in 1830 in opstand. Dat wilde de koning hardhandig onderdrukken en hij zette het leger in. Ook Zwollenaren werden opgeroepen ten strijde te trekken; 272 man werd gemobiliseerd. Ze keerden echter zonder slag te leveren terug, maar werden toch feestelijk ingehaald. Al met al lukt het niet de opstand te bedwingen en mede onder druk van het buitenland werd België in 1839 zelfstandig.

Hoewel het politiek relatief rustig was kon dat niet worden gezegd van het natuurgeweld. In 1825 woedde een hevige noordwester storm, waardoor de dijken van de Zuiderzee op veel plaatsen doorbraken (voor jullie informatie: de Afsluitdijk bestond toen nog niet). Vrijwel het hele westen van Overijssel stond onder water, ook Zwolle en Zwollerkerspel. Er verdronken in Zwollerkerspel 26 mensen, 2882 runderen, 98 paarden en er spoelden 25 gebouwen weg. De kastelein van de Rozeboom, een café aan de Zwarteweg, moest met vrouw en kinderen van de zolder worden gered. Onderstaand een fragment uit de canon van Nederland.

Het hele gebied begrensd door de Zuiderzee, de IJssel en de Veluwe was veranderd in een kolkende zee. Wie daar in die tijd woonde, zou het nooit meer vergeten. Of zoals Jan ter Pelkwijk, toenmalig lid van de gedeputeerde staten van Overijssel, het beschrijft in zijn indrukwekkend verslag van de ramp: "De bewoners der overstroomde streken [...] zullen maar al te zeer het schrikwekkende der met vreesselijk geweld aankomende en voortbruisende baren bestendig voor den geest hebben en houden."

De familie van Ittersum overleefde deze ramp en het is aannemelijk dat hun woning ook stand heeft kunnen houden, want Ittersum ligt op een van de langgerekte zandruggen rond Zwolle.

De familie van Ittersum was inmiddels uitgebreid met de zonen Hendrik (1823) en Lambert (1830). In 1826 en 1827 kregen ze het verdriet te verwerken van doodgeboren kinderen, waaronder een tweeling, waarvan er een de naam Klaziena kreeg. De Belgische perikelen gingen waarschijnlijk aan hen voorbij, want er werd weinig over bericht in Overijssel. Ze hadden de overstromingsramp weliswaar overleefd, maar er kwamen ook epidemieën voor en andere ziekten waar we nu tegen worden ingeënt. Zo heerste er in 1832 in Zwolle een cholera epidemie. Ook tuberculose kwam veel voor. In die tijd stierf een op de zeven mensen hier aan. Dat zou het geval kunnen zijn geweest bij het vierde kind Derk, geboren in 1833, maar dat op vijfjarige leeftijd al weer is overleden. De gezondheidszorg was nog lang niet algemeen geregeld en op het platteland waren nauwelijks heelmeesters en het ziekenhuis in Zwolle fungeerde voornamelijk als sterfhuis. Behandeling door een tandarts was alleen voor de rijken weggelegd. Wie als arbeider kiespijn kreeg kon terecht bij de smid.

In 1838, op zijn 50-ste, kreeg Gerrit Jan nog een vijfde zoon: Gerrit, mijn overgrootvader. Via hem vervolg ik deze kroniek.

